

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Біди Олени Анатоліївни

на дисертацію Щерби Наталії Сергіївни «Теоретичні та методичні засади підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до реалізації практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

З метою здійснення експертизи дисертації Щерби Наталії Сергіївни нами було проаналізовано її зміст, а також автореферат й основні наукові праці. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Сьогодні одним із пріоритетних напрямів політики нашої держави є створення освітнього середовища для дітей з особливими потребами. Як і в більшості країн світу, в Україні концепція інклюзивної освіти застосовується, як правило, до людей з особливими потребами. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена тенденцією до зростання кількості дітей, які потребують спеціальної освіти, яка б сприяла їхній соціальній адаптації та інтеграції в активне суспільне життя. Нормативно-правовою базою забезпечення освіти дітей з особливими потребами в Україні є «Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю» (2006), закони України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2005), «Про освіту» (2017); концепції: «Концепція розвитку інклюзивної освіти» (2010), «Концепція Нової української школи» (2017); програми: «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів та розвитку системи реабілітації інвалідів на період до 2020 року» (2011), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» (2013) та ін.. У них наголошено на необхідності якісного психолого-педагогічного, соціального і медичного супроводу дітей в умовах інклюзії відповідними фахівцями, зокрема й учителями.

Актуальність дисертаційного дослідження Щерби Наталії Сергіївни підтверджується й чітко визначеними суперечностями, що існують у межах обраної проблеми, а її глибоке усвідомлення дало змогу здобувачці правильно сформулювати об'єкт і предмет, поставити адекватні мету й завдання дослідження, з нових позицій підійти до висвітлення актуалізованої проблеми, відшукати способи її розв'язання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах комплексної наукової теми кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах європейської інтеграції» (№ ДР 110U002110). Тему дисертації затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 11 від 24. 06. 2016 р.).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Під час проведення дослідження автором обґрунтовано концепцію дослідження та розроблено модель підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими освітніми потребами й експериментально перевірено її ефективність; визначено змістові та структурно-функціональні характеристики інклюзивної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, а також критерії оцінювання, показники та рівні її сформованості; розроблено технологію підготовки майбутніх учителів іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими освітніми потребами, результатом якої є сформована інклюзивна компетентність.

Нові факти, одержані дисертантом. Дисертанткою *вперше*: розроблено та обґрунтовано методологічні та концептуальні засади, теоретичні основи, модель підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами; структуру його інклюзивної компетентності; виокремлено критерії оцінювання, рівні та показники її сформованості; запропоновано визначення понять «практикоорієнтоване навчання іноземної мови», «підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими освітніми потребами» та «Інтерактивна майстерня»; запропоновано класифікацію особливих освітніх потреб старшокласників з дитячим церебральним паралічем у навчанні іноземної мови у співвідношенні з доцільними адаптаційними та модифікаційними заходами, укладено рівневу та типологічну класифікації заходів реалізації практикоорієнтованого навчання іноземної мови старшокласників з особливими освітніми потребами та запропоновано його модель; *удосконалено* змістове наповнення навчальних дисциплін психолого-педагогічного та методичного циклів; уточнено: поняття «інвалідність», «дитина з інвалідністю», «особливі освітні потреби дітей різних категорій», «практикоорієнтоване навчання»; співвідношення понять «інклюзія» та «інтеграція»; *подальшого розвитку* набули уявлення про теорію і методику

професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови; теоретичні основи підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до навчання старшокласників з особливими потребами.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Обґрунтованою і логічною є структура дисертації. Робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (520 найменувань, іноземною мовою – 140), 18 додатків на 152 сторінках, анотації на 14 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 647 сторінок, обсяг основного тексту – 421 сторінка. Дисертація містить 28 таблиць, 27 рисунків і 21 формулу в основному тексті, а також 20 таблиць і 16 рисунків у додатках.

Наукові положення, висунуті в даній роботі, базуються на глибокому критичному аналізі як традиційних, так і новітніх наукових підходів до аналізу стану проблеми підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до реалізації практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами в широкому контексті. Наукова логіка та науковий апарат дослідження збалансований.

Завдання дослідження репрезентують картину спрямованості наукового пошуку, його проміжні й кінцевий результати та послідовність їх досягнення.

Відповідно до логіки дисертаційного дослідження та визначеного наукового апарату розкриваються його основні положення. В цьому контексті, передусім, необхідно відмітити підхід дисертантки щодо виокремлення положень, які, на її думку, визначають стратегію і тактику наукового дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до реалізації практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами.

Досвід роботи у ЗВО дозволив авторці дисертації обґрунтувати власне бачення способів розв'язання досліджуваної проблеми. Визначені дисертанткою теоретико-методологічні засади підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до реалізації практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами дали змогу обґрунтувати нові факти, ідеї та положення.

Провідна ідея дослідження базується на тому, що запровадження інклюзивного навчання у вітчизняних закладах загальної середньої освіти зумовлює необхідність спеціальної підготовки вчителів-предметників. Результатом такої підготовки в контексті дослідження визначено формування інклюзивної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Її необхідність зумовлена низкою визначених протиріч, а створення відповідної

авторської моделі підготовки майбутніх учителів іноземної мови до практикоорієнтованого навчання учнів з особливими потребами підтверджується результатами дослідження рівня інклюзивної компетентності, стихійно сформованої у практикуючих учителів іноземної мови, що виявився недостатнім. Ключові положення авторської концепції ґрунтуються на реалізації взаємозумовлених концептів (методологічного, теоретичного та технологічного).

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації підтверджуються результатами дослідження, здійсненого дисертанткою, і в цілому не викликають сумніву. Наталія Сергіївна переконливо обґрунтовує самостійні авторські рішення і підтверджує їх ефективність експериментальним дослідженням. Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження і його висновків обумовлені теоретико-методологічними поглядами й застосуванням системи взаємодоповнюючих методів наукового пошуку; використанням широкої джерельної бази за темою дисертації, що містить 520 найменувань, іноземною мовою – 140.

Дослідження Наталії Сергіївни містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати в сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему.

У вступі визначено актуальність і доцільність дослідження, розкрито ступінь його наукового розроблення, зв'язок із науковими планами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, аргументовано концепцію, методи; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; подано відомості щодо особистого внеску здобувача в опублікованих у співавторстві працях, наведено відомості про публікації та впровадження результатів; визначено структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – *«Методологічні основи підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до навчання старшокласників з особливими потребами»* – спроектовано та обґрунтовано структуру методології наукового дослідження, розглянуто філософсько-культурологічний аспект дослідження, охарактеризовано його загальнонауковий теоретико-методологічний рівень, проаналізовано психолого-педагогічні та технологічні засади підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до роботи із старшокласниками з особливими потребами.

У другому розділі – *«Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами»* – представлено аналіз термінологічного апарату дослідження та правових засад освіти старшокласників з особливими потребами у тлумаченні вітчизняних, зарубіжних і міжнародних

нормативних документів; запропоновано результати контент-аналізу поняття «практикоорієнтоване навчання» та визначення терміну «підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами», обґрунтовано психолого-педагогічні, дидактичні та методичні основи практикоорієнтованого навчання іноземної мови старшокласників з особливими потребами; узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід їхньої іншомовної освіти.

У третьому розділі – *«Концептуальні засади підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами»* – проаналізовано стан розробленості досліджуваної проблеми, представлено авторську концепцію та модель підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до навчання старшокласників з особливими потребами; запропоновано змістові та структурно-функціональні характеристики досліджуваної інклюзивної компетентності. Її мета полягає в розвитку інклюзивної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

У четвертому розділі – *«Організаційно-методичне забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами»* – обґрунтовано відбір і структуру змісту окресленої підготовки, запропоновано відповідні технології, форми і методи, та електронні засоби цієї підготовки.

У п'ятому розділі – *«Експериментальне дослідження ефективності технології підготовки майбутніх учителів іноземних мов до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами»* – представлено організацію пробного навчання старшокласників з дитячим церебральним паралічем на констатувально-організаційному, формувальному та аналітичному етапах; проаналізовано стан інклюзивної компетентності практикуючих учителів англійської мови у практикоорієнтованому навчанні старшокласників з особливими потребами; наведено результати експериментального дослідження ефективності представленої моделі підготовки майбутніх учителів іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами на констатувальному та формувальному етапах.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій Щерби Наталії Сергіївни дають змогу дійти висновку про високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, що були зроблені на основі аналізу психолого-педагогічної наукової літератури,

концепцій, періодичних педагогічних видань, нормативно-правової бази у галузі професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до реалізації практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами, Інтернет-ресурсів, авторефератів, дисертацій, досвіду роботи педагогів-практиків, провідних учених, дало змогу схарактеризувати теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до реалізації практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами. Виконання термінологічного аналізу було здійснено з метою визначення та уточнення понятійно-термінологічного поля досліджуваної проблеми.

Достовірність наукових положень, висновків і пропозицій, розроблених і відображених у дисертаційній роботі, можна охарактеризувати як достатні, і в цілому вони не викликають сумніву.

Експериментальний складник дослідження включає в себе констатувальний та формувальний етапи дослідження, що у повній мірі реалізують завдання дослідження та його гіпотетичне припущення.

Достовірність результатів підтверджується теоретичним обґрунтуванням проведеного дослідження, значною вибіркою респондентів, валідними методиками, поєднанням кількісного та якісного аналізу одержаних емпіричних даних. Таким чином, авторка обрала коректну методологію дослідження, експериментально підтвердила заявлену гіпотезу та теоретичні положення.

Значущість результатів дослідження для науки й практики та можливі шляхи їх використання. Значення одержаних результатів для педагогічної науки визначається тим, що наукові здобутки авторки складають методологічну основу для подальших наукових досліджень, перспектив удосконалення підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до реалізації практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами.

Застосований здобувачкою багатовекторний аналіз проблеми наукового дослідження дав можливість обґрунтувати власну наукову позицію щодо досліджуваної проблеми. Отже, матеріали дослідження, його положення й висновки можуть бути використані для організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутнього вчителя іноземної мови, а також у самоосвітній діяльності студентів, у системі підвищення кваліфікації і неформальній освіті з метою підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до реалізації практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами.

Практичне значення одержаних результатів полягає в упровадженні розробленої концепції та технології підготовки майбутніх учителів іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими освітніми потребами, розробленні відповідного навчально-методичного забезпечення для студентів IV курсу першого (бакалаврського) рівня та II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти, а також засобів її реалізації, зокрема: силабусу та навчальної програми вибіркової освітньої компоненти «Іншомовна освіта дітей з особливими потребами» для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, навчального посібника «Іншомовна освіта дітей з особливими потребами», комплексу додаткових навчально-інструктивних матеріалів до проведення практичних занять і засобів контролю (кейсів, електронних тестів та добірок інших медіаматеріалів, розміщених у класах віртуального навчального середовища Edmodo); навчально-інструктивних матеріалів до проведення практичних занять і засобів контролю за модулем «Урахування особливих освітніх потреб» дисципліни «Методика навчання основної іноземної мови», розміщених у віртуальному навчальному середовищі Edmodo, а також додаткових навчальних матеріалів: веб-квестів на веб-платформі Zunal; вправ і тестів на веб-платформі LearningApps.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Житомирського державного університету імені Івана Франка, Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Рівненського державного гуманітарного університету, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Основні теоретичні положення і висновки дослідження представлено у 36 публікаціях (34 одноосібних), з яких відображають основні результати дослідження – 1 монографія, 1 навчальний посібник, 20 статей у провідних фахових виданнях (із них 1 – у співавторстві, 1 – у виданні, внесеному до наукометричної бази даних Web of Science, 1 – у зарубіжному фаховому періодичному виданні); 11 наукових праць апробаційного характеру та 3 наукових праці (1 – у співавторстві), що додатково висвітлюють результати дослідження.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Варто відмітити ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Зокрема, в авторефераті основні положення дисертації викладені повно й докладно. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукопису дисертації.

Поняттєво-категоріальний апарат дисертації збалансований.

Високо оцінюючи дисертацію Щерби Наталії Сергіївни, вважаємо за доцільне висловити **окремі міркування**, що виникли в процесі рецензування роботи й вимагають окремих уточнень і пояснення:

1. У розділі 3 дисертації докладно висвітлено та систематизовано наукові розвідки вітчизняних науковців, присвячені питанням підготовки педагогічних кадрів до навчання дітей і молоді з особливими освітніми потребами. Водночас дослідження виграло б від детальнішого аналізу відповідного зарубіжного досвіду з досліджуваної проблеми.

2. У розділі 2 прокоментовано сутність та класифіковано моделі інвалідності в межах інтеграційної та ізоляційної груп. Було б доцільним включити в роботу їх практичну реалізацію в системі підготовки майбутніх учителів іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими освітніми потребами.

3. У моделі підготовки майбутніх учителів іноземної мови до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими освітніми потребами всебічно висвітлено її змістовий компонент, проте було б доречно детальніше представити дисципліни психолого-педагогічного циклу.

4. У розділі 4 докладно описано сутність навчальної технології «Інтерактивна майстерня» та методу веб-квесту. Було б доцільно глибше проаналізувати й інші форми і методи підготовки.

5. У дисертації проблема підготовки майбутніх учителів до практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими освітніми потребами представлена переважно в дидактичному та філософсько-культурному аспектах. Робота б виграла за умови додаткового висвітлення її соціально-педагогічного контексту.

6. У дисертації було б доречно окреслити проблему практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими освітніми потребами в історичному аспекті, що дозволило б глибше зрозуміти актуальність цього питання сьогодні.

Висловлені зауваження мають суто рекомендаційний характер, ніяк не знижують наукової цінності роботи та є приводом для наукової дискусії. У цілому рецензована робота вирізняється оригінальністю, глибиною теоретичного аналізу і новизною методичних пропозицій.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»

На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота Щерби Наталії Сергіївни «Теоретичні та методичні засади підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до реалізації практикоорієнтованого навчання старшокласників з особливими потребами» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомое теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Щерба Наталія Сергіївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри педагогіки та психології
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

О. А. Біда

Підпис О.А. Біди завіряю.

Завідувач відділу кадрів
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

Г. Рейплік